

REMISSVAR

2016-03-11

Till Kulturdepartementet

Sveriges Stadsarkitektförning (SSF:s) remissvar angående betänkandet (SOU 2015:88) Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design (Regeringskansliets diarienummer Ku2015/02481/KL)

Sammanfattning av SSF:s synpunkter

- SSF instämmer helt med utredningens beskrivning av den gestaltade livsmiljön stora betydelse för samhället. SSF anser dock att utredningens analyser och förslag inte gör rättvisa åt den gestaltade livsmiljöns vikt eller förmår göra tillräcklig skillnad för att lyfta den gestaltade livsmiljön i praktiken.
- Glappet mellan beskrivningen av de stora samhällsutmaningarna och den konkreta arkitekturpolitiken är alltför stort.
- Utredningen saknar en kartläggning av klimatet i samhällsdebatten, bland annat de senaste årens förslag till förändrad lagstiftning vilka har haft viktiga konsekvenser för den gestaltade livsmiljön.
- Utredningen missar grovt kommunernas roll och betydelse i relation till den gestaltade livsmiljön och arkitekturpolitiken.
- Utvärderingen av de s k skönhetsparagraferna är alltför ytlig och kortfattad för att kunna dra några meningsfulla slutsatser av.
- SSF anser att de befintliga institutionerna ArkDes och Boverket bör stärkas i stället för att en ny myndighet inrättas. En eventuell riksarkitekt bör placeras på en ledande position på Boverket.
- SSF anser att kommuner bör åläggas att ha en stadsarkitekt genom förtydligande av befintlig lagstiftning samt att kommuner åläggs att ta fram ett arkitekturprogram som hålls aktuellt.

Synpunkter

Glappet

SSF instämmer till fullo i utredningens bedömning av den gestaltade livsmiljöns stora betydelse för människors välbefinnande och för att uppnå politiska mål som jämlikhet, folkhälsa och tillgänglighet. Utredningens analyser är däremot inte tillräckligt solida för att kunna leda till

förslag och strategier som biter på de konkreta problem och behov som den gestaltade livsmiljön står inför.

De stora samhällsutmaningarna som beskrivs i utredningen – bland annat segregation, bostadsfrågan och klimatfrågan – har stor relevans för arbetet med stadsbyggnad och livsmiljö. Beskrivningen av dessa stora utmaningar skapar stora förväntningar som inte uppfylls när det kommer till konkretiseringar och förslag. Detta kan indirekt ses som ett tecken på en allmän avsaknad av ett statligt helhetsgrepp inom områdena stadsbyggnad och planering.

Utredningen målar inledningsvis brett när det gäller tidens stora utmaningar. Det är bra och nödvändigt. Samtidigt pressar utredningen arkitekturen ned i skalorna för att samsas med form och design. De skalor där många av kärnfrågorna för en förbättrad livsmiljö ligger - stadsbyggnad och planering - saknar i stor utsträckning en djupare analys och konkreta förslag. En utredning som skyltar med klimatfrågan, resurser, bostadsfrågan och segregation förväntar man sig mer av. Handlar det om arkitektur, form och design så borde utredningen fokusera på det och inte söka legitimitet i områden som ligger utanför de disciplinerna och skalorna.

Lagstiftningen och konsekvenser för den gestaltade livsmiljön

Utredningen har tagits fram och presenteras i ett klimat som domineras av förespråkare av avregleringar. Utredningen saknar en analys av vilken påverkan den här utvecklingen har haft och kan förväntas få på den gestaltade livsmiljön. Hade utredningen gjort en sådan kartläggning så hade den kunnat ge viktiga anvisningar om förskjutningar i maktbalansen och risker och chanser för den gestaltade livsmiljön. Även om utredningen inte kan förväntas förespråka varken en offentlig motoffensiv eller ännu kvickare avreglering och privatisering så måste den här nutidsbeskrivningen finnas med för att kunna formulera stärkning av befintlig lagstiftning eller föreslå omreglering och åtgärder.

Ett resonemang och en analys av förslagen till förändrad lagstiftning hade exempelvis kunnat uppmärksamma tendensen att skapa en uppdelning i "finstad" och "fulstad". När "krångel" ska skalas bort så gör flera av den senaste tidens föreslagna avregleringar halt vid riksintresset för kulturmiljö. Där menar man att en viss grad av reglering fortfarande kan vara nödvändig för att inte riskera att värden går förlorade. Vikten av goda vardagsmiljöer för alla är stor – vilket utredningen med rätta beskriver – men en uppdelning riskerar att stärka segregation genom att fokus för gestaltningsbedömningar riktas främst mot centrala, turistiska, representativa och kulturhistoriska stadsmiljöer som tillskrivs "stor allmän påverkan". Detta signalerar samtidigt att andra livsmiljöer inte är värda samma uppmärksamhet och omsorg. Konsekvensen riskerar att bli en eftersatt allmän uppmärksamhet och omsorg i delar som länge haft ett underskott på estetisk omsorg och kvaliteter i den offentliga miljön. Uppmärksamheten och investerings- och underhållsnivån per kvadratmeter skiljer sig redan i dag mellan den centrala staden och periferin. Denna påtagliga risk för utvecklingen av den gestaltade livsmiljön saknas i utredningen.

Kommunernas roll

Kommunernas roll i gestaltningen av livsmiljön är undermåligt beskrivna i utredningen. Kommunen ansvarar för många moment i utvecklandet och underhållet av den gestaltade livsmiljön. Cirka 1 200 arkitekter arbetar inom kommuner med olika uppgifter i stadsbyggnadsprocessen, från översiktlig planering, stadsbyggnad och detaljplanering till projektering, markanvisningsstrategier och bygglov. I mängder av moment i den här processen utformas, tas beslut, ges råd och görs bedömningar som får konsekvenser för den gestaltade livsmiljön. Flera av dessa moment utelämnas i utredningen eller beskrivs endast kortfattat. För

att kunna dra slutsatser och föreslå eventuella insatser behövs både en utförligare och mer rättvisande beskrivning av de moment och aktiviteter som kommuner ansvarar för.

Det finns stora möjligheter för kommuner att med kompetens, medvetenhet och i dialog med privata aktörer proaktivt arbeta för en god gestaltad livsmiljö. I kommunsektorn finns även risker för den gestaltade livsmiljön på grund av otillräcklig kompetensförsörjning, bristande ekonomiska resurser och otydlig ansvarsfördelning mellan stat och kommuner. Även dessa sidor behöver belysas i en utredning för att kunna landa i eventuella behövliga insatser och reformer, till exempel behovet av vidareutbildning och en översyn av länsstyrelsernas roll. Istället väljer utredaren att huvudsakligen fokusera på upphandlingar, och även om det är en viktig fråga så ges den ett oproportionerligt stort utrymme i en utredning om gestaltad livsmiljö.

Den kommunala "zonen" utgör även ett demokratiskt moment i utveckling, planering och förvaltning av livsmiljöer. Här finns möjligheter att tillvarata det allmänna intresse som den gemensamma livsmiljön utgör. Till det kommer att privata arkitekter och byggherrar är förtjänta av och önskar professionalitet och kompetens från offentliga arkitekter. Mycket av den gestaltade livsmiljön tar form i den kreativa dialogen mellan offentliga arkitekter och byggherrar och deras arkitekter. Vikten av att kommuner har tillgång till kvalificerad arkitektkompetens för att värna och utveckla den gestaltade livsmiljön behöver lyftas, inte minst genom kompetenta stadsarkitekter med ansvar och tydliga roller i de kommunala organisationerna. Grund- och vidareutbildning är av största vikt för att förbättra och öka tillgången arkitektkompetens i kommunerna. Här har SKL ett stort samhällsansvar. SKL bör uppmanas att kraftfullt arbeta för att i grundutbildningen i arkitektur stärka de kompetensområden som är av vikt för offentliga arkitekter, bl a stadsbyggnad, gestaltungsbedömning, designprocesser, framtagande av arkitektur- och stadsbyggnadsramar och -program, politiska processer och organisation och relevant juridik. Staten och SKL bör därutöver arbeta för att skapa möjligheter till vidareutbildning för arkitekter i offentlig tjänst.

Skönhetsparagraferna

Analysen av de så kallade skönhetsparagraferna som infördes i PBL i samband med *Framtidsformer* 1999 framstår som alltför ytlig för att kunna dra slutsatser om effekter och eventuella behov av reformer. Här har utredningen nöjt sig med redovisningen av en enstaka rapport – *Får det lov att vara fult?* - och skjutit uppgiften framför sig, till en framtida utredning. SSF anser att paragraferna fyller en viktig funktion i både plan- och bygglovshanteringen och har inga invändningar mot utredningens förslag att lämna dem i sin nuvarande form.

ArkDes, myndigheten för Gestaltad livsmiljö och riksarkitekt

SSF anser att en stärkning av ArkDes och Boverket är en bättre väg att stärka frågorna om gestaltad livsmiljö i samhället än inrättandet av en ny myndighet. Ett proaktivt stöd i frågorna från Boverket om den gestaltade livsmiljön kan bidra till en positiv utveckling både av den offentliga miljön, enskilda aktörers byggprojekt och av miljön som helhet. Boverket skulle även genom sitt nationella uppdrag kunna stärka den allmänna medvetenheten och öka kunskapen om betydelsen av en god gestaltad livsmiljö för välbefinnande, attraktivitet, hållbarhet och långsiktiga ekonomiska värden.

Förslaget om en riksarkitekt är positivt, men i linje med resonemanget ovan så bör riksarkitekten finnas i en ledande roll på Boverket. Riksarkitekten, länsarkitekter och stadsarkitekter kan då på olika nivåer i det offentliga gemensamt verka för att stärka och värna frågor om den gestaltade livsmiljön. Denna "kedja" kan, inom de ramar som sätts av

myndighetsroller och kommunalt självstyre, utvecklas till att innefatta både informationsspridning och -inhämtning, erfarenhetsutbyte och stöd i angelägna frågor. Boverket bör genom riksarkitekten verka för och stödja regionala nätverk där länsarkitekt och stadsarkitekter kan samverka och gemensamt ge större tyngd åt frågor som rör den gestaltade livsmiljön.

Arkitekturprogram och stadsarkitekter

Utredningen föreslår att arkitekturprogram ska tas fram av vissa statliga myndigheter, men för kommuner är det stimulans och vägledning som gäller. Genom åren har statens styrning över kommunerna inom juridiska, ekonomiska och tekniska områden ökat: planbesked, riktlinjer för bostadsförsörjning, riktlinjer för markanvisning och exploateringsavtal, förbud mot kommunala särkrav när det gäller tekniska egenskapskrav, osv. Avsikten är att ge tydlighet och transparens för alla aktörer, inom och utanför kommunen. Tydligen har inte samverkan och frivillighet räckt till inom de här områdena.

Ett liknande resonemang bör föras kring arkitekturprogram för kommunerna. Ett förpliktigt arkitekturprogram skulle stärka kvalitetsfrågor i plan- och byggfrågor över hela landet och samtidigt ge större tydlighet i tidiga skeden i stället för tyckande i efterhand. Förpliktigandet av ett arkitekturprogram kan lyfta frågan och öka medvetenheten om kvalitet och värden i den gestaltade livsmiljön på ett brett sätt hos medborgare, aktörer i branschen, politiker och i förvaltningar. Arkitekturprogram kan dessutom skapa en ofta efterfrågad tydlighet mot aktörer om vilka värden som man gemensamt enats om att ta hänsyn till i utvecklingen av den gestaltade livsmiljön.

Även behovet av kompetenta stadsarkitekter behöver lyftas. För att stärka och bevaka frågorna kring den gestaltade livsmiljön bör befintlig lagstiftning (PBL 12 kap 7§) förstärkas och förtydligas genom att kommunerna åläggas att ha en stadsarkitekt med det samlade ansvaret för den gestaltade livsmiljön. Stadsarkitekten bör ansvara för framtagandet av ett arkitekturprogram och för att det hålls aktuellt.

Styrelsen för Sveriges Stadsarkitektförening

Per Haupt, ordförande
Stina Fahlgren, remissansvarig
Eva Darolf Linnros
Martin Heidesjö
Anna Hellgren
Bertil Malmström
Karin Manner